

Divan Edebiyatı Eğitimi Üzerine Yazılan Makalelerin İncelenmesi: Bir Meta-Sentez Çalışması

Review of Articles on the Training of Divan Literature: A Meta-Synthesis Study

Mehmet Vehbi BÜKER*

Öz

Bu çalışmanın amacı 13. yüzyıldan Tanzimat Dönemi'ne kadar yüzlerce yıl varlığını sürdüren divan edebiyatının eğitimi konusunda yapılan çalışmaları incelemektir. Divan edebiyatı eğitimi konusunda yapılan çalışmalar derinlemesine incelenip sentezlenerek bu alandaki araştırma eğilimleri ortaya çıkarılacak, yapılan araştırmaların benzer ve farklılıkları tespit edilecek ve bu sayede program geliştiricilere bir fikir sunulmaya çalışılacaktır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden meta-sentez kullanılmıştır. Veriler “Google Akademik” ve “TÜBİTAK ULAKBİM” üzerinden elde edilmiştir. Bu veri tabanlarından ulaşılan 92 adet makale çeşitli ölçütler üzerinden değerlendirilmiş ve 65 makale üzerinde çalışma yapılmıştır. Veriler, MAXQDA 2022 Programı kullanılarak açık ve betimsel kodlama yöntemleriyle kodlanmış ve analiz edilmiştir.

Yapılan analiz sonucunda divan edebiyatı eğitimi üzerine yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak değerler eğitimi ve öğrenci görüşleri üzerinde toplandığı ve genellikle mesnevi nazım şekli üzerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarda divan edebiyatı ürünlerinin değerler eğitiminde kullanılabilir olduğu ve öğrencilerin divan edebiyatı hakkında olumlu görüşlere sahip olduğu belirlenmiştir. Yapılan çalışmalarda divan edebiyatının sade metinler üzerinden öğrenci özelliklerine göre farklı yöntem ve tekniklerle öğretildiğinde her yaştan öğrenciye öğretilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca günümüz eğitim programlarında divan edebiyatına ayrılan yerin oldukça sınırlı

* Doktora öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü/Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, E-posta: mehmetvehbi.buker@ogr.atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0429-9890.

Atıf için: Büker, M. V. (2025). Divan edebiyatı eğitimi üzerine yazılan makalelerin incelenmesi: Bir meta-sentez çalışması. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 62(62), 126-153. <https://doi.org/10.15285/maruaeabd.1612084>

olduğu ve divan edebiyatının disiplinler arası bir yaklaşımla farklı alanlarda kullanılabileceği de elde edilen önemli sonuçlardır.

Anahtar Kelimeler: Divan edebiyatı eğitimi, meta-sentez

Abstract

This study examines the studies conducted on the teaching of divan literature, which has maintained its presence for centuries from the 13th century to the Tanzimat Period. By conducting an exhaustive examination and integration of the extant literature on divan literature education, this study aims to identify prevailing research trends, ascertain the similarities and differences among these studies, and present a framework that can inform curriculum developers.

The study employed the meta-synthesis method, which is qualitative research method. The data were obtained from “Google Scholar” and “TÜBİTAK ULAKBİM”, and a total of 92 articles accessed from these databases were evaluated based on specific criteria, resulting in the inclusion of 65 articles in the study. The data were subjected to open and descriptive coding in the MAXQDA 2022 software program.

The analysis revealed that studies on divan literature education primarily focus on the transmission of values and the consideration of student perspectives, with a particular emphasis on the poetic form of Mesnevi. The findings indicate that divan literature works are suitable for use in values education, and students generally have positive views on divan literature. It was also found that divan literature can be taught to students of all ages through simplified texts tailored to students’ characteristics and using various methods and techniques. Furthermore, it was noted that the allocation of divan literature in current educational curricula is quite limited and that divan literature could also be applied in different fields through an interdisciplinary approach.

Keywords: Teaching of divan literature, meta-synthesis

Summary

Introduction

Divan literature emerged in the 13th century and, by the 15th century, had reached a standard to rival the Arabic and Persian literatures that had influenced it. Following the Tanzimat period, however, it gradually lost its prominence. This literary tradition spread throughout the Anatolian territories and many other regions where Turkish was spoken at the time. Much like the vast geography it spread to, the content of divan literature encompasses a wide and diverse scope. In divan literary texts, poets constructed a multifaceted, multilayered poetic world integrating elements such as nature, social life, mythology, contemporary sciences and Sufism. This polyphonic structure means that divan literature vividly represents its era, serving as a significant witness to Turkish culture and literary history. Currently, divan literature is taught in Turkish secondary schools, specifically in Years 9 and 10. While many scholarly articles have been written about teaching divan literature, there is a lack of studies that summarise the findings of these articles using quantitative or qualitative methods. Therefore, this study aims to synthesise the findings of qualitative research articles on the teaching of divan literature and offer recommendations to improve the quality and effectiveness of its instruction.

Method

The present study was conducted utilising the meta-synthesis method. Consequently, research was conducted and benefitted from the specific criteria on the “Google Scholar” and “Dergipark Akademik” databases, yielding access to 92 relevant articles. Subsequently, inclusion and exclusion criteria were established, with consideration given to the fundamental principles of qualitative research methods and the unique structural characteristics of divan literature. Based on these criteria, the number of articles selected for analysis was reduced to 65. Subsequent to preliminary readings, the data were transferred to MAXQDA 2022 software for coding. The data were coded using both descriptive and open coding techniques. The coding process was followed by the categorisation and grouping of the codes into overarching themes. During this process, certain research questions were revised and new ones introduced. The data was presented through the utilisation of visual tools, and direct quotations were incorporated where deemed pertinent.

Results and Discussion

The findings indicate that articles focusing on divan literature education generally fall under the categories of values education, perspectives of students and teachers, and expert recommendations on the teaching of divan literature. It is evident that, of the literary forms that were studied, the *mesnevi* genre was the one that attracted the most attention. The most frequently analyzed poets in these studies include Nâbî, Mevlânâ, Sümbülzâde Vehbî, and Yûnus Emre. The fact that these poets are known for their didactic works, along with the emphasis on values education in the reviewed articles, suggests that researchers have predominantly approached divan literature from a didactic perspective. This tendency has also been observed in thesis studies (Aydeniz, 2012; Çağlar, 2018; Emiroğlu, 2010; Öztürk, 2005). This approach suggests that divan literature is not being recognised as a valid form of artistic education.

Based on the studies related to values education, it has been concluded that divan literary texts can play a significant role in helping students acquire religious-ethical, national, and universal values, thereby supporting their development as well-rounded individuals. However, the research also suggests that these texts need to be adapted to suit the cognitive and linguistic levels of students (Büyükkaya & Öztürk, 2024; Uludağ, 2021; Taş, 2021).

Student and pre-service teachers’ perceptions of divan literature are generally positive. Students tend to view divan literature as rich, national, and rooted in deep tradition. Nonetheless, some describe it as abstract, detached from society, and difficult to comprehend (Aydemir, 2006; Hardal, 2015). On the other hand, the reviewed studies demonstrate that when appropriate teaching methods and techniques are applied, students of all ages can both understand and appreciate these texts. In order to achieve this outcome, it is recommended that select exemplary texts be used, that Ottoman culture and language be taught, that the texts be related to daily life, and that modern text analysis methods be incorporated.

It has also been concluded that divan literary texts contribute to students' cultural enrichment and support their personal and psychological development. Moreover, these texts are not only relevant to Turkish language and literature education but also contain valuable content applicable to disciplines such as Arabic grammar, administrative sciences, natural sciences, history, and geography. Accordingly, it is evident that divan literature has interdisciplinary potential and can be utilized across a broad academic spectrum (Aydeniz, 2012; Ceylan, 2019; Ekşi, 2017).

Giriş

Türk dili ve edebiyatı binlerce yıllık köklü bir geçmişe sahiptir. Türk edebiyatı; Türklerin yaşadıkları coğrafyalara, etkileşim kurdukları milletlere, yaşam biçimlerine ve inanışlarına göre değişmiş, gelişmiş ve ilerleme göstermiştir. Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra 13. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan divan edebiyatı, varlığını Tanzimat Dönemi'ne kadar sürdürmüş bir edebî dönemdir. Bu dönemin temel özelliklerinden biri, Arap ve Fars edebiyatından estetik özellikler aldığı estetik özellikleri Türk aklı ve zevkiyle edebî ürünlere adapte etmesidir. Divan edebiyatının ilk yıllarındaki Fars ve Arap etkisi sonraki yıllarda yerini takdir edilen yeni buluş ve estetik unsurlara bırakır. Divan şiiri bu sayede millî bir nitelik taşır ve uzun yıllar varlığını sürdürür.

Divan edebiyatı, kısa süre içerisinde geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Çavuşoğlu (2011), Osmanlı sınırları dışında Çağatay, Harezmi, Hakanî ve Azerî sahalarında divan edebiyatı estetiği doğrultusunda eserler veren şairler olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla divan edebiyatı sadece Anadolu sahasında değil farklı dönemlerde, farklı coğrafyalarda da vücuda getirilmiştir.

Divan şiiri ilk olarak ortaya çıktığı İslam kültüründen beslenmiştir. Ancak İslami unsurlar haricinde Türk kültürünün ve yaşantısının divan edebiyatında büyük bir yeri bulunmaktadır. Dönemin ilimleri, hayvanlar, bitkiler, yapılar, sohbet ve eğlenceler, düğünler, âdetler, gelenekler, savaşlar, savaş aletleri divan edebiyatında sıklıkla kullanılır (Levend, 1984). Tasavvuf kültürü de divan şiirinin temel taşlarından biridir. Dolayısıyla divan şairi, İslam kültüründen aldığı malzemeyi yerli malzemeye birleştirerek hayal gücüyle mücerret bir sanat eserine dönüştürür.

Divan edebiyatının okullarımızda öğretimi, bazı tartışmaları beraberinde getirmiş olsa da Osmanlı döneminden günümüze kadar devam etmektedir. Osmanlı dönemi öğretim programlarında divan edebiyatı "bilgi ve estetik yönünden bir öğretim aracı olarak görülür. Eski nazım şekilleri, türleri, edebî sanatlar, aruz şiir öğretiminin bir parçasıdır." (Argıt, 2007, s. 542). Ayrıca Osmanlı devletinde lise düzeyi eğitim kurumlarında edebiyat tarihi kapsamında divan şairleri ve eserleri de okutulmuştur (Veyis vd., 2022). Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında ise divan edebiyatının öğretilip öğretilmemesi gerektiği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu konuda kimi isimler liselerde divan edebiyatının öğretilmesine karşı çıkmışlardır (Gültekin, 2017). Buna karşın divan edebiyatının öğretimi Cumhuriyet'in ilanından sonra kesintisiz olarak devam etmiştir. Bununla birlikte son programlarda divan edebiyatının yeri giderek azalmaktadır. Nitekim 2024 yılında *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli* adıyla yayınlanan *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı*'nda bu durum göze çarpmaktadır. Önceki programda 5 olan divan edebiyatı metin sayısı bu programda 3'e indirilmiştir (MEB, 2024).

Bu çalışma kapsamında belli ölçütler çerçevesinde yaptığımız incelemeler neticesinde divan edebiyatı eğitimini konu alan çok sayıda makale ve tez çalışması tespit edilmiştir. Yapılan incelemelerde bu çalışmaların tümünü konu alan ve literatürü derinlemesine analiz eden bir çalışmanın yapılmadığı saptanmıştır. Bu konudaki çalışmalar daha çok Türk dili ve edebiyatı eğitimi alanında yapılmıştır. Gücüeter (2002) çeşitli dergilerdeki Türkçe/Türk dili ve edebiyatı öğretimi konusunda yapılan çalışmaları incelemiştir. Keklik ve Savran (2015) ise Türk dili ve edebiyatı eğitimiyle ilgili çalışmaların bir bibliyografyasını hazırlamıştır. Alanyazında konuyla ilgili makale ve tezleri inceleyen başka çalışmalar da mevcuttur (Eyüp, Uzuner-Yurt ve Stebler, 2012; Kayaokay, 2024; Veyis, 2020). Söz konusu araştırmalar arasında divan edebiyatı eğitime yönelik çalışmalara yer verenler bulunmakla beraber divan edebiyatı eğitimini konu alan ve meta-sentez yöntemini kullanan bir çalışma mevcut değildir. Bu sebeple bu çalışmada divan edebiyatı eğitimi konulu makalelerin tespit edilmesi ve elde edilen sonuçların sentezlenerek çalışmaların divan edebiyatı eğitime katkılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Böylece divan edebiyatı eğitimi konusundaki çalışmaların temel nitelikleri ortaya konulacak ve yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar meta-sentez yöntemiyle birleştirilecektir. Çalışmanın bir diğer amacı divan edebiyatı eğitime yönelik temel yönelimlerin belirlenip ilerideki çalışmalar için öneriler sunmaktır.

Bu amaçlar kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına cevaplar aranmıştır:

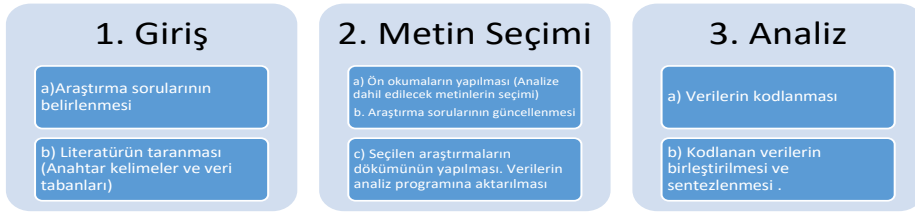
1. Divan edebiyatı eğitimi üzerine yazılan makalelerin genel özellikleri nelerdir?
2. Değerler eğitiminde divan edebiyatının kullanımıyla ilgili çalışmalardan elde edilen sonuçlar nelerdir?
3. İncelemeye alınan makalelerde öğrenci ve öğretmen adaylarının divan edebiyatı hakkındaki görüşleri ve algıları nasıldır?
4. İncelemeye alınan makalelere göre divan edebiyatı eğitimi nasıl yapılmalıdır?
5. İncelemeye alınan makalelere göre divan edebiyatının öğrencilere ne gibi katkıları olacaktır?
6. İncelemeye alınan makalelere göre divan edebiyatı farklı alanlarda kullanılabilir mi?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden meta-sentez kullanılmıştır. “En yalın anlatımla meta-sentez yöntemi belirli bir konuda yapılmış nitel araştırmaları, yine nitel bir anlayış çerçevesinde sentezleme ve yorumlamayı içermektedir.” (Gümüş, 2018, s. 533). Meta-sentez yöntemi, araştırmaları sadece genel hatlarıyla incelemeyi amaçlamaz. Araştırmaların benzerlik ve farklılıklarının nedenlerine odaklanır, nitel bulgu ve sonuçlardan hareketle yeni sonuçlar ortaya çıkarılmasını sağlar. Dolayısıyla meta-sentez çalışmalarında sadece “ne” sorusuna değil “niçin”, “nasıl” ve “neden” sorularına da odaklanılarak eleştirel bir bakış açısıyla inceleme yapılmalıdır (Çalık ve Sözbilir, 2014). Bu çalışmada divan edebiyatı eğitimiyle ilgili nitel araştırmaların sonuçları sentezlenerek çalışmaların benzer ve farklı yönleri ortaya konulmuş, yeni sonuçlara ulaşmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın araştırma sorularında bu bakış açısıyla “ne”, “nelerdir” sorularının yanı sıra “nasıl” ve “neden” sorularına da yer verilmiştir.

Çalışmamızda aşağıdaki işlem basamakları takip edilmiştir:

Şekil 1. Araştırma Süreci

Verilerin Toplanması

Veriler toplanırken divan edebiyatı eğitimi ile ilgili makalelere daha kolay ulaşabileceğimiz veri tabanları tercih edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle “Google Akademik” ve “TÜBİTAK ULAKBİM” veri tabanlarında “divan edebiyatı eğitimi”, “klasik Türk edebiyatı eğitimi” ve “eski Türk edebiyatı eğitimi” anahtar kelimeleri kullanılarak aramalar yapılmıştır. Taramalar yapılırken bazı nazım şekillerinde çalışmalara rastlanmış, bu sebeple “mesnevi”, “gazel”, “kaside” anahtar kelimeleri kullanılarak tekrar arama yapılmıştır. Taramalar neticesinde 92 adet makaleye ulaşılmıştır. Tespit edilen makalelerin ön okumaları gerçekleştirilmiş ve aşağıda ifade edilen çalışmaya dâhil edilme ölçütleri doğrultusunda 65 makalenin incelenmesine karar verilmiştir. Çalık ve Sözbilir (2014), incelemeye alınacak çalışmaların genel eğilimleri ortaya çıkaracak düzeyde konu alanına sahip ve geniş bir zaman aralığında yapılmış olması gerektiğini ifade etmektedir. Çalışmamızda divan edebiyatı eğitimi alanında yapılan çalışmalar bir zaman sınırlamasına gidilmeden belirlenmiş ve konu alanı bakımından zengin bir örneklem oluşturulmaya çalışılmıştır.

Araştırmaya Dâhil Edilme Ölçütleri

1. Divan edebiyatı eğitimi konusunda yazılan makaleler.
2. Nitel araştırma yöntemlerinden birini esas alan çalışmalar.
3. Yöntem bölümü bulunmayan ya da yöntem bölümünde nitel olduğu ifade edilmeyen ancak nitel araştırma paradigmalarının gerekliliklerini sağlayan makaleler incelemeye alınmıştır. Yöntemsel eksiklikleri bulunan çalışmalar dışarıda bırakıldığında örneklemde ciddi anlamda bir daralma olacağı görülmüş, yapılan analizin derinlemesine incelemeye imkân vermeyeceği düşüncesiyle bu tip çalışmalar analize dâhil edilmiştir.
4. Divan edebiyatı eğitimi konulu çalışmalar genellikle Türkiye’de yayın yapan dergilerde yer almaktadır. Ayrıca, Çalık ve Sözbilir (2014) Türkiye’de yapılan çalışmalarla ilgili meta-sentez araştırmalarının Türkiye özelinde stratejik planlar geliştirilmesine katkı sağlayabileceğini ifade etmiştir. Bu sebeple Türkiye’de yapılan çalışmalar analize dâhil edilmiştir.
5. Yûnus Emre ve Mevlânâ’nın eserlerinin divan edebiyatına dâhil edilip edilemeyeceği noktasında çeşitli değerlendirmeler mevcuttur (Akün, 2015; Avşar, 2014; Tatçı, 2011). Bu isimlerin eski Türk edebiyatı derslerinin konuları arasında yer alması ve özellikle Mevlânâ’nın bazı divan şairlerini etkilemesi sebebiyle söz konusu isimler çalışmaya dâhil edilmişlerdir.

Araştırma Dışında Bırakılma Ölçütleri

1. Yöntem olarak nitel olduğu ifade edilen ancak nicel yönelimli anket çalışmaları.
2. Nitel bir başlığa sahip olan ancak nitel bir analizin yer almadığı makaleler.
3. Bir kitabın tanıtımını yapan ya da bir eski Türk edebiyatı mütehasssısını konu alan biyografik çalışmalar.
4. Eğitim başlığını içeren ancak daha çok alanla ilgili bilgilerin verildiği makaleler.

Verilerin Analizi

Seçilen 65 makale ilk olarak MAXQDA 2022 programına aktarılmıştır. Yapılan ilk okumadan sonra makalelerin içeriklerinden hareketle araştırma soruları güncellenmiştir. Değerler eğitimi, öğrenci/öğretmen adaylarının görüşleri ve divan edebiyatının diğer alanlarda kullanılabilirliği konusunda sorular eklenmiştir. Ardından açık kodlama tekniği ile verilerle ilgili notlar alınmış ve verilerin tamamı kodlanmıştır. Açık kodlamada veriler; katılımcının, verinin ya da araştırmacının ifadesiyle etiketlenmektedir (Merriam, 2015). Kodlama sürecinde kimi zaman da betimsel kodlar kullanılmıştır. Betimsel kodlama nitel veriyi özetleyen bir kelime ya da kısa bir ifadenin kod olarak kullanılmasıdır (Miles vd., 2023). Kodlama sürecinde çalışmaların özelliklerinin açıklandığı bölümlerde betimsel, araştırma sonuçlarının açıklandığı bölümlerde ise açık kodlama yöntemi tercih edilmiştir. Kodlama tamamlandıktan sonra kodlar bir alan uzmanı tarafından incelenmiştir. Ardından birbiriyle ilişkili kodlar bir araya getirilerek kategori ve temalaştırma işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada kategorize edilmiş olan kodlar araştırma sorularından da yararlanılarak temalara ayrılmıştır. Kodlama yapılırken meta-sentez yönteminin bir gerekliliği olarak çalışmaların benzerlikleri ve farklılıkları vurgulanmıştır. Bulgular bölümünde yeri geldikçe çalışmalardan doğrudan alıntılar yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Genel özellikleri

Tablo 1. *İncelenen Çalışmalar ve Konu Başlıkları*

Konu	Alt Konu Başlığı	Çalışma
Öğrenci/Öğretmen Görüşleri	Öğretmen adaylarının divan edebiyatına yönelik görüşleri	Kırkılıç, Korucu ve Kurtlu (2015)
		Karadeniz (2017)*
		Varişoğlu (2018)
		Kurtoğlu (2018)
		Yazar ve Beyhan (2020)*
		Yeşilyurt (2022)
		Varişoğlu (2023)
		Evliya Çelebi'nin <i>Seyahat-nâme'sine</i> yönelik öğrenci görüşleri
		Çetin ve Hocaoglu (2016)
		Ortaokul öğrencilerinin divan edebiyatı etkinliklerine yönelik görüşleri
	Lise öğrencilerinin divan edebiyatına yönelik görüşleri	Karabulut ve Turan (2017)*
		Hardal (2015)
		Ağın Haykır ve Uslu Üstten (2023)

Öneri ve Teklifler	Sorunlar ve çözüm önerileri	Mengi (2006)
		Aydemir (2006)
		Açıkgöz (1990)
		İşıksalan (2000)
		Dilçin (2003)
	Liselerde divan edebiyatı eğitimi	Alkan-İspirli ve Gülbahçe (2009)
		İsen-Durmuş (2010)
		Demirbağ (2018)
		Çapan (2023)
	Üniversitelerde divan edebiyatı eğitimi	Deniz (2023)
Değerler/Karakter Eğitimi	Mesnevilerde eğitim/değerler eğitimi	Kütük (2004)
		Güven (2009)
		Turan, Belenli ve Kiriş (2010)*
		Sancak, Topkaya ve Şimşek (2013)
		Işık (2019)
		Kutlu (2019)
		Özder (2020)
		Çetin (2020)
		Taş (2021)
		Akalın (2021)
		Uludağ (2021)
	Mevlânâ, Yûnus Emre ve Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinden hareketle Türkçe dersinde değerler	Kolaç (2010)
	Kasidelerde değerler eğitimi	Beyhan ve Yazar (2017)
	<i>Târîku'l-Edeb'de</i> değerler eğitimi	Çeçen (2017)
Çocuk Edebiyatı/ Eğitimi	Yûnus Emre'yle ilgili dizilerde değerler eğitimi	Yılmaz ve Eskimen (2021)*
	<i>Nasihatü'l-Mülûk Tercümesi'</i> nde değerler eğitimi	Taştan ve Gökçe (2023)
	Letaif-nâmelerde değerler eğitimi	Büyükkaya ve Öztürk (2024)
	<i>Hayriyye'de</i> çocuk edebiyatı ve eğitimi	Uludağ (2009)
		Aytaş ve Karakuş Aktan (2012)
		Açık (2020)
		Dumanlı Kadızade ve Ağan (2021)
	Mevlânâ'nın <i>Mesnevî'sindeki</i> bazı hikâyelerin çocuk edebiyatı bağlamında incelenmesi	Eğridere ve Erdal (2019)
	Âşık Paşa'nın <i>Garib-nâme'sinde</i> çocuk edebiyatı ve eğitimi	Kurtoğlu (2016)
Türkçe Eğitimi	Divan şiirinin Türkçe dersinde kullanımı	Açık-Önkaş (2013)*
		Karabulut ve Turan (2017)
		Gönen Kayacan (2018)
	Bazı eserlerin yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanımı	İspir (2018)
		Başar (2021)

Öğretim Yöntem ve Teknikleri	Mesnevilerde örnek olay/temsil getirme yöntemi	İpek (2018)*
		İspir (2020)
		Şen ve Sarı (2023)
		Aydın (2016)
Ders Kitapları	Değerler eğitiminde dizilerin kullanımı	Yılmaz ve Eskimen (2021)
		Kocasavaş (2008)
		Oğraş ve Ateş (2018)
Öğretim Programları	Sosyal Bilgiler dersinde ve programında <i>Mesnevi</i> ve <i>Seyahat-nâme</i>	Turan, Belenli ve Kiriş (2010)
		Çelik ve Çetin (2019)
		Veyis ve Kayar (2019)
		Yazar ve Beyhan (2020)
Aruz Öğretimi	Aruz öğretimi üzerine öğrenci görüşleri	Karadeniz (2017)
		Açıkgöz (2018)
		Pala (2003)
		Şimşek (2006)
Yazma/Konuşma Eğitimi	Münşeatların yazma eğitimindeki yeri	Özlek ve Kavruk (2022)
		Benzer ve Ulu (2024)
Ölçme Değerlendirme	Öğretmenlik Alan Bilgisi Testi sınavlarındaki divan edebiyatı sorularının incelenmesi	Köksal (2020)
Dil Bilgisi Öğretimi	Karamanlı Aynî'nin bir kasidesinden hareketle Arapça dil bilgisi öğretimi	Şığva (2017)
Ekonomi ve Yönetim Bilimi	Divan şiirinde iktisadi eğitim amaçlı yazılan eserler	Yüksel (2016)
		İpek (2018)
Metin Tahlili	Modern metin inceleme yöntemlerinin divan edebiyatı eğitiminde kullanımı	Türkyılmaz, Can ve Karadeniz (2010)
		Açık-Önkaş (2013)

* Çalışmalar iki farklı konu başlığı altında değerlendirilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde divan edebiyatı eğitimi konusunda yazılan makalelerin büyük çoğunluğunun değerler eğitimi (f=17), öğrenci öğretmen görüşleri (f=11) ve öneri/teklifler (f=10) konularında olduğu görülmektedir. Değerler eğitimi alanındaki çalışmaların büyük çoğunluğu mesnevi (f=11) türündeki bir eserin değerler eğitimi açısından analiz edilmesine dayanmaktadır. Nâbî'nin *Hayriyye*'si ile Mevlânâ'nın *Mesnevi*'si bu konuda öne çıkan eserlerdir. Öğrenci görüşlerine yönelik makalelerde ise öğretmen adaylarının divan edebiyatı hakkındaki düşüncelerinin incelendiği çalışmalar ön plandadır. Farklı olarak ortaokul ve lise öğrencilerinin divan edebiyatı ve *Seyahat-nâme* ile ilgili görüşleri incelenmiştir.

Divan edebiyatı eğitimi bağlamında; çocuk edebiyatı/eğitimi (f=6), öğretim yöntem ve teknikleri (f=5), divan edebiyatı metinleri ile Türkçe öğretimi (f=5), öğretim programları (f=4) ve aruz (f=4) konularında da çalışmalar yürütülmüştür. Türkçe öğretimi konusunda yazılan 2 makale, yabancı dil olarak Türkçe eğitimini konu edinmektedir. Çocuk edebiyatı/eğitimi konulu 5 çalışmanın 4'ü ise Nâbî'nin *Hayriyye*'si hakkında yapılmıştır.

Tablo 2. *İncelenen Çalışmalardaki Şair, Eser ve Tür Bilgileri*

Nazım Şekli/Türü	Şair	Eser	f
Mesnevi	Nâbî	<i>Hayriyye</i>	8
	Mevlânâ	<i>Mesnevî</i>	7
	Sümbülzâde Vehbî	<i>Lûtfiyye</i>	3
	Lârendeli Hamdi	<i>Leyla ile Mecnûn</i>	1
	Edirneli Nazmî	<i>Pend-nâme</i>	1
	Şeyhî	<i>Hâr-nâme</i>	1
	Şeyh Gâlib	<i>Hüsn ü Aşk</i>	1
	Muhammed Şerif	<i>Yedi Gülşen</i>	1
	Za'îfî	<i>Ahbârü'l-İber</i>	1
	Emirî Çelebi	<i>Pend-nâme</i>	1
	Güvâhî	<i>Pend-nâme</i>	1
	Şeyh Eşref b. Ahmed	<i>Nasihât-nâme</i>	1
	Ahmed Râşid	<i>Pend-nâme-i Lokman Hekim Terceme-i Manzumesi</i>	1
	Âşık Paşa	<i>Garib-nâme</i>	1
Gazel	Bâkî	Beyit	1
Kaside	Karamanlı Aynî	Arapça dil bilgisi konulu kaside	1
Divan	Necâtî	Divan	1
	Yûnus Emre	Menkıbe ve şiirleri	3
Murabba	Mihri Hatun	Lâdik Murabbası	1
Mecmua	Ömer b. Mezid	<i>Mecmû'atü'n-Nezâ'ir</i>	1
	Ali b. Hüseyin el-Amâsî	<i>Tariku'l-Edeb</i>	1
Mensur	Evliya Çelebi	<i>Seyahat-nâme</i>	2
	Manisalı Ahmet Esad Efendi	<i>Nasihâtü'l-Mülûk Tercümesi</i>	1
Münşeat*	Ahmed-i Dâî vd.	<i>Teressül</i> ve 18 münşeat türündeki eser	1
Letâif-nâme**	Ahmed-i Dâî	<i>Letâif-nâme</i>	1
	Şeyhülislam Feyzullah Efendi	<i>Letâif-nâme</i>	1
	Lâmi'î Çelebi	<i>Letâif-nâme</i>	1
	Müellifi belli değil	<i>Dürrü'l-Letâif</i>	1

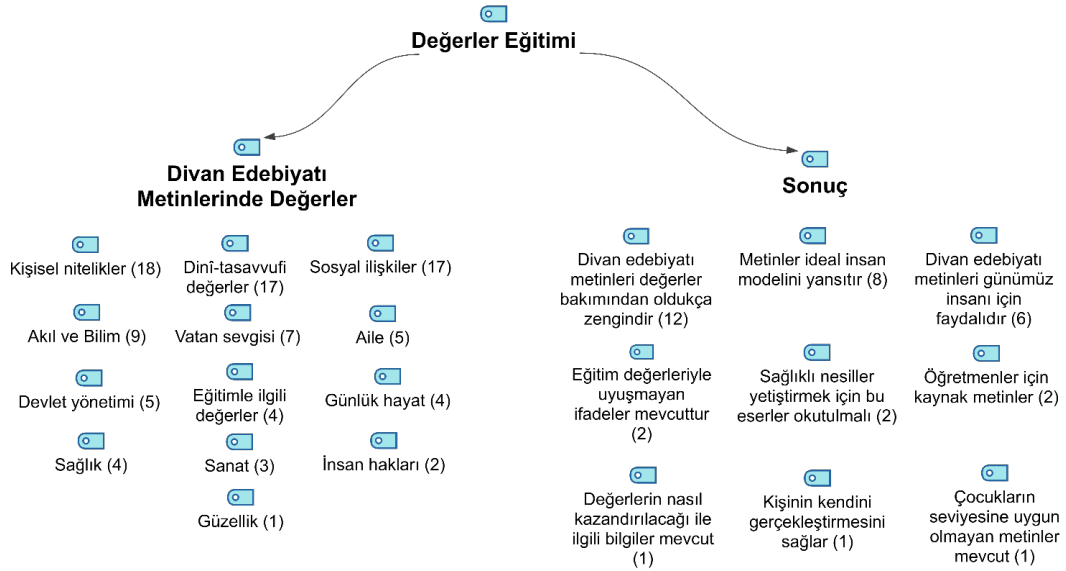
*Münşeat üzerine yapılan çalışmada farklı yazarlara ait 18 adet münşeat incelenmiştir.

**Bahsi geçen letaif-nâmeler tek bir makalede incelenmiştir.

Tablo 2, divan edebiyatı eğitimi konusunda yazılan makalelerin mesnevî nazım şekli üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Mesnevî nazım şekline yönelik yapılan araştırmalar daha çok pend-nâme türündedir. Mesnevî dışında gazel, kaside, murabba gibi nazım şekilleri ile şairlerin muhtelif şiirleri hakkında az sayıda makale mevcuttur. Araştırmacılar en çok Nâbî'nin *Hayriyye* (f=8), Mevlânâ'nın *Mesnevî* (f=7), Sümbülzâde Vehbî'nin *Lûtfiyye*, Evliya Çelebi'nin *Seyahat-nâme* adlı eserleri üzerine çalışmalar yapmıştır. Yûnus Emre hakkında ise 3 çalışma yapılmıştır. Buna karşılık divan edebiyatının en çok bilinen isimlerinden olan Bâkî, Şeyh Gâlib, Şeyhî, Necâtî gibi isimlere yönelik birer çalışma yapılmıştır.

Divan Edebiyatı Bağlamında Değerler Eğitimi

Değerler eğitimiye yönelik elde edilen bulgular Şekil 2’de yer almaktadır:

Şekil 2. Değerler Eğitimi Temasına Ait Kategori ve Kodlar

Değerler eğitimi konulu çalışmalardan elde edilen verilerden hareketle divan edebiyatı metinlerinde en fazla kişisel nitelikler (f=18), din-tasavvuf (f=17) ve sosyal ilişkiler (f=17) ile ilgili değerler mevcuttur. Akıl ve bilim, vatan sevgisi, aile, eğitimle ilgili değerler, devlet yönetimi, günlük hayat gibi farklı değerleri ihtiva eden eserler de mevcuttur.

Akalın (2021, ss. 114-115), incelediği 6 nasihatnamede kişisel nitelikler, din-tasavvuf ve sosyal ilişkiler kapsamında tespit ettiği değerleri şu şekilde sıralamaktadır:

“Buna karşın araştırmada dikkate sunulan altı manzum nasihatname örnekleminde görüldüğü üzere klasik Türk edebiyatı dürüstlük, adalet, sözünü bilme, yardımseverlik ve yardımseverliğin bir alt değeri olan cömertlik, tokgözlülük, alçakgönüllülük, saygı, sabır ve yumuşak başlılık gibi millî-manevi ve evrensel değerlerin kuşaktan kuşağa nakledilmesi ve böylece erdemli insanlardan müteşekkil bir medeniyetin inşası noktasında yalnızca müstakil nasihatnameler açısından dahi irdelendiğinde benzersiz büyüklük ve derinlikte bir memba alanıdır.”

İncelenen çalışmalarda en çok vurgulanan sonuç divan edebiyatı metinlerinin değerler eğitimi bakımından oldukça zengin (f=12) olduğudur. Çeçen’in (2017, s. 32) bu konudaki görüşü şu şekildedir:

“İncelenen eser örneğinde görüldüğü gibi günlük yaşayışla ilgili hemen her konudaki değerler üzerinde durulmuş, bunların nasıl kazandırılacağı ile ilgili hedef davranışlar verilmiş ve önerilerde bulunulmuştur.”

İncelenen 8 çalışmada divan edebiyatı metinlerinde ideal insan tipinin yansıtıldığı ifade edilmiştir. Bu metinlerin günümüz insanları için faydalı olduğu önemli sonuçlardan biridir. Taş (2017, s. 764) konuyla ilgili aşağıdaki sonuçlara ulaşmıştır:

“Mevlâna, büyülenmeye karşı tevazunun, cehalete karşı ilmin, düşmanlığa karşı dostluğun, hırsla karşı yetinmenin, önyargıya karşı hoşgörünün, cimriliğe karşı cömertlik ve yardımseverliğin, asiliğe karşı uyumun tesis edildiği hikâye ve beyitleriyle ideal insan modelini oluşturmaya gayret etmiştir.”

İncelediğimiz çalışmalarda değerler eğitimi kapsamında olumsuz bazı içeriklerin olduğu ifade edilmiştir. Divan edebiyatı metinlerinde eğitim değerleriyle uyuşmayan ifadelerin bulunduğunu belirten 2, çocukların seviyesine uygun olmayan metinlerin olduğunu belirten 1 çalışma vardır.

Divan Edebiyatına Yönelik Öğrenci Görüşleri

Divan edebiyatı eğitimi konusunda değerler eğitiminden sonra en çok işlenen konu divan edebiyatına yönelik öğrenci görüşleridir. Konuyla ilgili öğretmen adaylarıyla 7, ortaokul öğrencileriyle 2 ve lise öğrencileriyle 2 çalışma yapılmıştır.

Tablo 3. Öğrencilerin Divan Edebiyatına Yönelik Görüşleri

Kategori	Kod	Ortaokul (2)	Lise (2)	Üniversite (7)
Divan Edebiyatının Önemi ve Öğretimi	Divan edebiyatı, ders kitaplarında/derslerde daha fazla yer almalı	1	1	6
	Divan edebiyatı, kültürümüz ve geleceğimiz için önemlidir			5
	Öğrenciler, divan edebiyatıyla ilgili olumlu hislere sahiptir	1		5
	Zengin-milli-köklü bir edebiyat	1	1	3
	Anlam derinliği olan bir edebiyat			1
Zorluk ve Kolaylık	Soyut ve anlaşılmaz		1	2
	Aruz ölçüsünü bulmak ve öğrenmek zordur			2
	Aruz ölçüsünü bulmak eğlencelidir			2
	En çok 17-18. yüzyılda zorlanmaktadırlar			1
	OT ile yazılmış metinleri okuyup anlamakta zorlanmaktadırlar			1
	Metinleri anlamak mutluluk verici			1
	Metin şerhi ve edebi sanatlar konuları zordur			1
	Metin şerhi ve edebi sanatlar sevilen konulardır			1
	Bu dersi lisede öğretebilirim			2
	Divan edebiyatını öğrenmek kolaydır	1		
	Zorunlu olduğu için öğreniyorum		1	

Nasıl Öğretilmeli	Şairler hakkında bilgi verilmeli	2
	Farklı yöntemler/uygulamalar kullanılmalı	2
	Osmanlı kültürü tanınmalı	1
	Ders kitapları yeterli	1
	Dönem-eser ilişkisi iyi aktarılmalı	1
	Fuzûlî, Bâkî, Nedîm, Nabî, Nef'î öğretilmesi gereken şairler	1
	DE ile ilgili öğrenilenler günlük hayata aktarılabilir	1
Aruz	Aruz edebî zenginliktir	1
	Divan şiiri aruz ve beyit demektir	1
	Aruz şiire ahenk ve musiki katar	1
	Öğrenciler aruz konusunda önemli bir farkındalığa sahiptir	1
	Lisede aruz yüzeysel olarak öğretilmektedir	1
Diğer	Öğrencilerin güzellik anlayışı ile divan edebiyatı güzellik anlayışı benzerdir	1
	Öğrencilerin <i>Seyahat-nâme</i> 'ye yönelik bilgileri yetersizdir	1

Öğrenciler ve öğretmen adayları en fazla divan edebiyatının önemi, zorluk kolaylık durumu hakkında görüş belirtmişler ayrıca toplamda 8 çalışmada divan edebiyatına ders kitaplarında ve derslerde daha fazla yer verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir:

“Öğrencilerin fikir birliği içerisinde oldukları tavsiyeler ders saatlerinin arttırılması, uygulamaların çoğaltılması, derslerin öğrenciyi araştırmaya sevk etmesidir.” (Varışoğlu, 2018, s. 301).

Öğretmen adaylarıyla yapılan 5 çalışmada divan edebiyatının kültürümüz ve geleceğimiz için önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaokul ve lise öğrencileri bu konuda görüş belirtmemişlerdir. Ancak divan edebiyatının ilgi çekici olduğu ortaokul öğrencileriyle yapılan 1 çalışmada, öğretmen adaylarıyla yapılan 5 çalışmada dile getirilmiştir. Divan edebiyatı; ortaokul, lise öğrencileri ile öğretmen adayları tarafından zengin, millî ve köklü bir edebiyat olarak görülmektedir. Konuyla ilgili yapılan doğrudan alıntı aşağıda yer almaktadır:

“Veriler incelendiğinde öğrencilerin büyük bir çoğunluğu klasik Türk edebiyatının Türk edebiyatının önemli bir parçası olduğunu, kültürümüz ve dolayısıyla geleceğimiz için çok önemli olduğunu dile getirdikleri görülmüştür.” (Kırkkılıç vd., 2015, s. 345).

Divan edebiyatının zorluk ve kolaylık seviyesi ile ilgili görüşler daha çok lise öğrencileri ve öğretmen adaylarıyla yapılan çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Öğretmen adaylarıyla yapılan ikişer çalışmada divan edebiyatının soyut ve anlaşılmasız olduğu, aruz ölçüsünü bulmanın zor olduğu sonucuna ulaşılmıştır:

“Öğrencilerin bir kısmı klasik Türk edebiyatının günümüzde beğenilmediğini ve ilgi görmediğini dile getirmişlerdir. Bunun nedeni olarak da zor olduğu, anlaşılmasız olduğu, günümüzde kullanılan bir dile sahip olmadığı ve dilinin soyut, mazmunlarla dolu olması olduğunu söylemişlerdir.” (Kırkkılıç vd., 2015, s. 346).

Lise öğrencileriyle yapılan çalışmanın aksine öğretmen adayları 1 çalışmada divan edebiyatını anlamının kendilerini mutlu hissettirdiğini, aruz ölçüsünü bulmanın eğlenceli olduğunu ifade etmişlerdir. Hatta öğretmen adayları 2 çalışmada divan edebiyatını lisede öğretebileceklerini belirtmişlerdir.

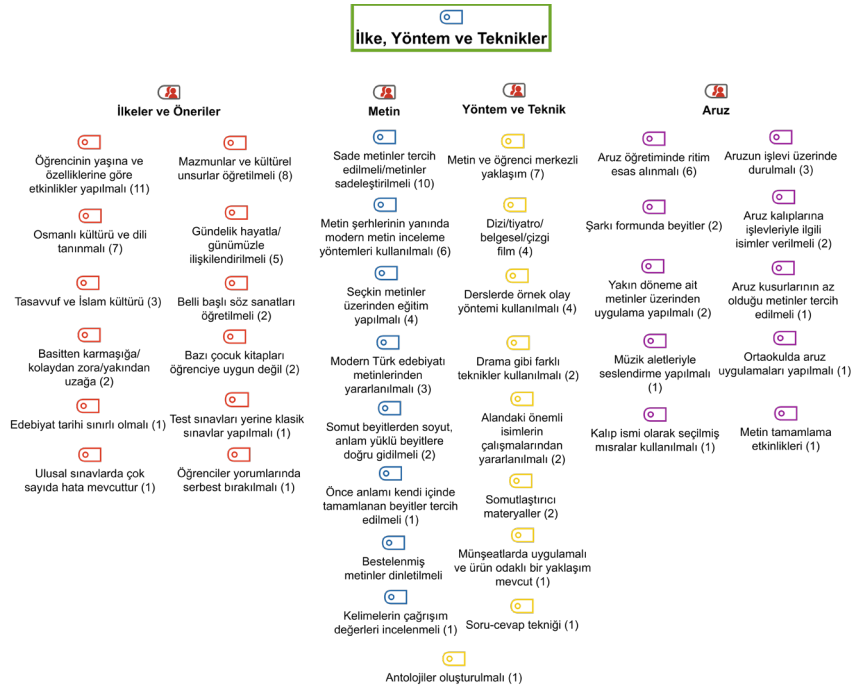
Konuyla ilgili ortaokul ve lise öğrencilerinin görüşleri sınırlı olmakla birlikte ortaokul öğrencileri 1 çalışmada divan edebiyatını öğrenmenin kolay olduğu görüşüne sahiptir. Lise öğrencileri ile yapılan 1 çalışmada ise öğrenciler divan edebiyatını zorunlu olduğu için öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin divan edebiyatının nasıl öğretilmesi gerektiği konusundaki düşünceleri genellikle öğretmen adayları tarafından dile getirilmiştir. Şairler hakkında bilgi verilmesi, farklı yöntem ve tekniklerin kullanılması öğretmen adaylarının en fazla tekrar eden önerileri arasındadır. Lise öğrencileri 1 çalışmada Osmanlı kültürünün tanınması gerektiği, ortaokul öğrencileri ise yine 1 çalışmada divan edebiyatında öğrenilenlerin günlük hayata aktarılabilceği görüşlerini savunmuşlardır.

Aruz konusunda sadece öğretmen adaylarının görüşleri mevcuttur. Bu görüşlere göre aruz; edebî bir zenginliktir, şiire ahenk ve musiki katar. Yapılan çalışmada öğretmen adaylarının aruz konusunda farkındalığa sahip oldukları sonucuna ulaşılmış ve lise düzeyinde aruzun yüzeysel olarak öğretildiği belirtilmiştir.

Divan Edebiyatı Eğitimi Nasıl Yapılmalıdır?

Divan edebiyatı eğitiminin ne şekilde yapılması gerektiği ile ilgili çok sayıda çalışma mevcuttur. Konuyla ilgili toplam 25 çalışma incelenmiştir. Divan edebiyatının nasıl öğretilmesi gerektiğine yönelik sonuçlar ilke, yöntem ve teknikler ile öğretim programları teması altında toplanmıştır. Aşağıda ilke, yöntem ve teknikler temasına ait kategori ve kodlar yer almaktadır:

Şekil 3. İlke, Yöntem ve Teknikler Temasına Ait Kategori ve Kodlar

İlkeler ve öneriler kategorisinde 11 çalışmada öğrencinin yaşına ve özelliklerine uygun etkinliklerin yapılması, 8 çalışmada mazmunlar ve kültürel unsurların öğretilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca 7 çalışmada Osmanlı kültürü ve dilinin tanınması gerektiği vurgulanırken 5 makalede metinlerin gündelik hayatla ilişkilendirilmesinin yararlı olacağı belirtilmiştir. Karabulut ve Turan (2017, s. 99) öğrenciye görelilik ilkesine yönelik aşağıdaki sonucu paylaşmaktadır:

“Bu sonuçlara bakarak öğrencilerin klasik Türk edebiyatının tüm özelliklerini kavrayabilecekleri çıkarımında bulunmak yanlış bir değerlendirme olacaktır. Ancak öğrenciye görelilik ilkesince öğrencilere bu dönemi ve özelliklerini yaşlarına ve akademik başarılarına uygun olarak kavrayabilmek mümkündür.”

Yapılan kimi çalışmalarda ise konuyla ilgili bazı eksikliklere dikkat çekilmiştir. Bu eksiklikler bazı çocuk kitaplarının öğrenciye uygun olmadığı ve öğretmen adaylarının katıldığı ÖABT sınavında divan edebiyatı sorularında çok sayıda hata olduğudur. Bu sebeple ders kitaplarına alınacak içeriklerin öğrenci düzeyine uygun olması gerektiği ifade edilmiştir:

“Mesnevi’de yer alan hikâyelerin, ilköğretim çocuklarının bilişsel ve duyuşsal gelişimleri göz önüne alınarak öğretim materyali olarak kullanılması veya ders kitaplarına yansıtılması gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır.” (Turan vd., 2010, s. 200).

Metin kategorisi altında yer alan 10 çalışmada sade metinlerin seçilmesi/metinlerin sadeleştirilmesi gerektiği sonucu yer almaktadır. Bu sonucu destekleyen diğer sonuçlar ise anlamı kendi içinde tamamlanan daha basit beyitlerin kullanılması ve önce somut beyitlerin daha sonra soyut beyitlerin tercih edilmesi gerektiğidir:

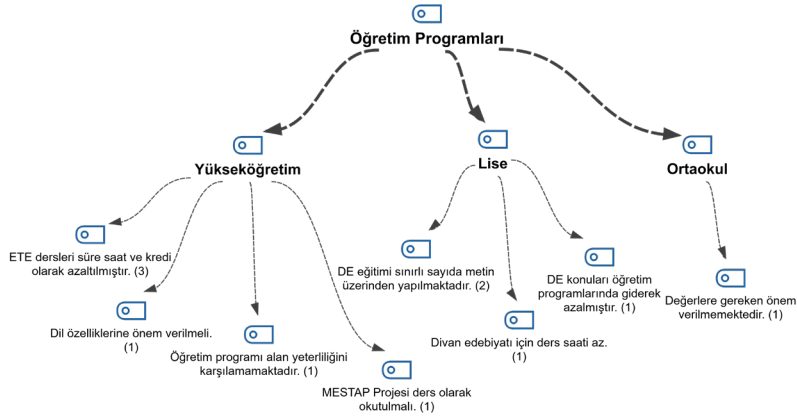
“İçinde barındırdığı değerler bakımından zengin olması nedeniyle ortaokul düzeyindeki öğrenme ortamlarında sadeleştirilerek hikâyeleştirilmesi ve eserden seçilecek örneklerin Türkçe ders kitaplarında okuma metni olarak kullanılması eski kültürümüzün günümüze taşınmasında çok etkili ve verimli olacaktır.” (Uludağ, 2021, s. 158).

Metin kategorisi altındaki diğer önemli sonuçlar ise şerh çalışmalarının yanında modern metin inceleme yöntemlerinin (f=6) kullanılması ve döneminin özelliklerini yansıtan seçkin metinlerin (f=4) tercih edilmesi gerektiğidir.

Yöntem ve teknik konusunda incelemeye alınan çalışmalarda en fazla tekrar eden sonuç metin ve öğrenci merkezli (f=7) bir divan edebiyatı eğitiminin verilmesidir. Bu kategorideki diğer önemli sonuçlar ise derslerde dizi/film/çizgi filmlerin (f=4) ve örnek olay yönteminin kullanılması (f=4) olmuştur. Şen ve Sarı örnek olay yöntemiyle ilgili şu sonuca ulaşmışlardır:

“Yedi Gülşen Mesnevisi’nde bir öğretim yöntemi olarak kullanılan öykü anlatımı günümüzde özel öğretim yöntemlerinden biri olan ‘örnek olay’ yöntemiyle derslerde kullanılmaya elverişlidir.” (Şen ve Sarı, 2023, s. 68).

Divan edebiyatının nasıl yapılması gerektiğiyle ilgili diğer tema öğretim programlarıdır:

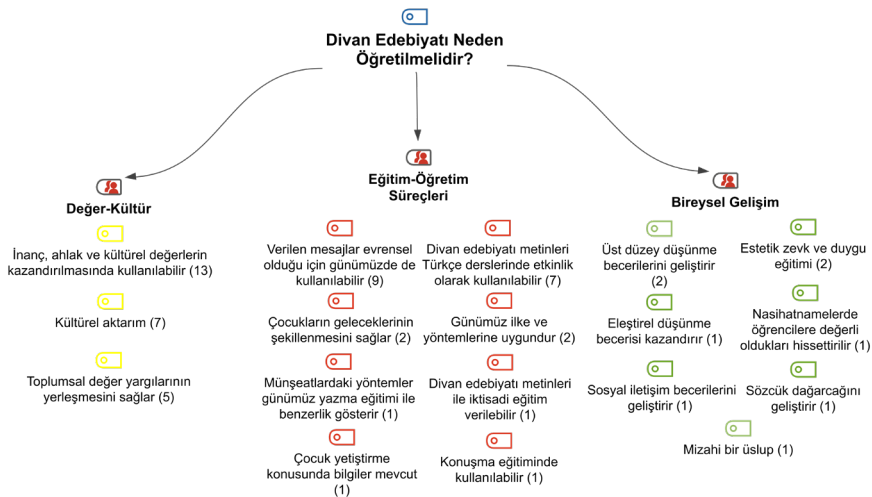
Şekil 4. Öğretim Programları Temasına Ait Kategori ve Kodlar

Öğretim programları başlığında incelemeye alınan çalışmaların sonuçları ortaokul, lise ve yükseköğretim kategorilerine ayrılmıştır. Üniversite düzeyinde yapılan çalışmalarda eski Türk edebiyatı derslerinin süre, saat ve kredilerinin azaldığı (f=3) sonucu mevcuttur. Lise düzeyinde de benzer sonuçlar elde edilmiştir:

“Dört yıl içinde Divan Edebiyatı konularının, temsilcilerinin, ürünlerinin öğretilmesine ayrılan süre kısıtlı olmasına rağmen öğrenciden sınavlarda bu döneme ilişkin bilinmesi istenen özellikler diğer dönemlerden daha fazladır.” (Yeşilyurt, 2022, s. 237).

Divan Edebiyatı Neden Öğretilmelidir?

Şekil 5’te divan edebiyatının neden öğretilmesi gerektiğine dair veriler mevcuttur:

Şekil 5. Divan Edebiyatının Neden Öğretilmesi Gerektiğiyle İlgili Kategori ve Kodlar

Değer-kültür kategorisi altında divan edebiyatı metinlerinin inanç, ahlak ve kültürel değerlerin kazandırılmasında (f=13), kültürel aktarımda (f=7) ve toplumsal değer yargılarının yerleşmesinde (f=5) kullanılabileceği tespit edilmiştir. Aytaş ve Karakuş Aktan (2012, s. 553) çalışmalarında bu durumu şöyle ifade etmişlerdir:

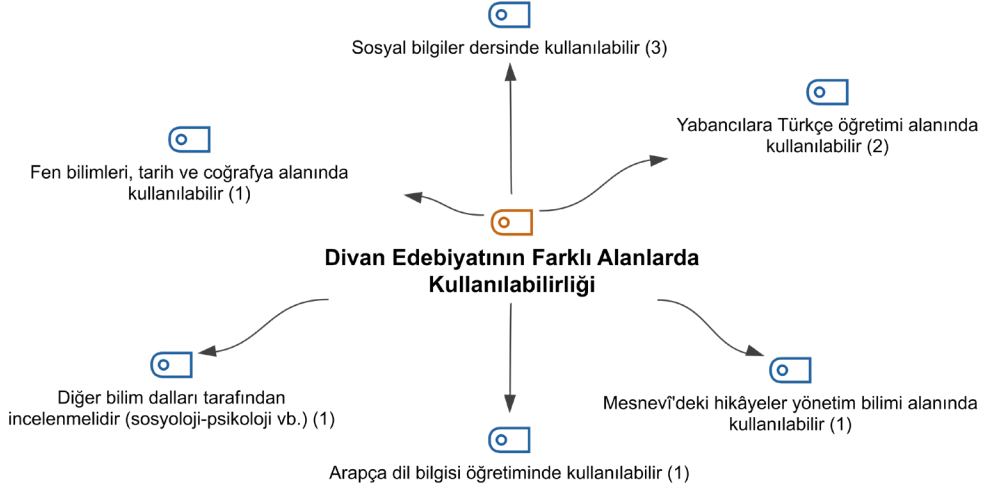
“İnanç, ahlâk, gelenek ve kültürel değerlerin çocuğa kazandırılması, aileden başlayarak iyi bir eğitim ve onlara yönelik kaleme alınmış iyi edebi eserlerle mümkün olacaktır. İşte Nâbî bu bakımdan Hayriyye adlı eseriyle önemli bir görevi yerine getirmiştir.”

Eğitim-öğretim süreçleri kategorisinde divan edebiyatı metinlerinin evrensel mesajlar içerdiği için günümüzde de kullanılabileceği (f=9) ve bu metinlerden Türkçe derslerinde etkinlik olarak yararlanılabileceği (f=7) sonuçlarına ulaşmıştır.

“Örnekliğinden istifade ettiğimiz Nasihatü'l-mülûk gibi siyasetnameler, tarihi tecrübeyi gerçekçi bir şekilde aktaran ve modellediği ideal insan tipiyle günümüz insanına ilham verecek düzey ve canlılığı hâlâ muhafaza eden metinlerdir.” (Taştan ve Gökçe, 2023, s. 565).

Bireysel gelişim kategorisinde sıklık değeri yüksek olmasa da divan edebiyatı aracılığıyla öğrencilere üst düzey düşünme becerileri, estetik zevk, mizahi bir üslup kazandırılabilir; sözcük dağarcığının, eleştirel düşüncenin ve sosyal iletişim becerilerinin geliştirilebileceği ifade edilmektedir.

Divan Edebiyatının Farklı Alanlarda Kullanımı

Şekil 6. Divan Edebiyatının Farklı Alanlarda Kullanımı

Şekil 6 incelendiğinde divan edebiyatının en fazla sosyal bilgiler dersinde (f=3) kullanılabilir olduğu görülmektedir. Yukarıda, 5 çalışmada divan edebiyatı metinlerinin Türkçe derslerinde etkinlik olarak kullanılabileceği ifade edilmişti. Bu çalışmalardan 2 tanesinde divan edebiyatı metinlerinin yabancı dil olarak Türkçe eğitiminde kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Birer çalışmada ise

Arapça dil bilgisi öğretimi ve yönetim bilimi alanlarında divan edebiyatından yararlanılabileceği belirtilmektedir. Konuyla ilgili Aydın'ın (2016, s. 10) ulaştığı genel bir sonuç cümlesi aşağıda verilmiştir:

“Konularının evrensel olması bakımından verilen öğütlerin günümüze de hitap edeceği düşünüldüğünde nasihatnameler, Edebiyatın yanında sosyoloji, psikoloji gibi diğer bilim dalları için de incelenmesi gereken önemli bir araştırma alanıdır.”

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

İncelenen çalışmalar genel özellikleri bakımından değerlendirildiğinde değerler eğitimi ve divan edebiyatına yönelik öğrenci görüşleri ön plana çıkmaktadır. Öğrenci görüşlerinde dikkat çeken husus araştırmacıların daha çok öğretmen adaylarıyla görüşmeler yapmasıdır. Lise ve ortaokul öğrencilerine yönelik nitel çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Eğitim öğretim kurumlarında divan edebiyatının eğitiminin genel durumu ve ne şekilde yürütülmesi gerektiğine yönelik çalışmalar ise yeterli düzeydedir.

Yapılan çalışmaların genel özellikleri hususunda dikkat çeken diğer bir nokta ise çalışmalarda genellikle mesnevi nazım şekline yer verilmiş olmasıdır. Divan edebiyatının temel nazım şekillerinden olan gazel ve kaside üzerine çok az sayıda çalışma yapılmıştır. Bu duruma, araştırmacıların konu olarak değerler eğitimiye yönelmelerinin sebep olduğu düşünülebilir. Nitekim araştırmacılar değerler eğitimi alanında daha çok mesnevi nazım şekline, tür olarak da nasihatname türüne yönelmişlerdir. Aynı durum tez çalışmalarında da karşımıza çıkmaktadır (Çağlar, 2018; Emlik, 2007; Öztürk, 2005). Buna karşın diğer nazım şekillerinin öğretimi hususunda alanyazında bir boşluk vardır. Bu konuda yapılan tez çalışmaları da oldukça sınırlıdır (Akıncı, 2022; Soysal, 2012; Uslu, 2015). Kayaokay (2024) eski Türk edebiyatı alanında yapılan tezlerin daha çok metin neşrine yönelik olduğunu ve araştırmacıların divanlar üzerinde yoğunlaştığını ifade etmektedir. Alanda yapılan tezlerde daha çok divanlar ön plandayken eğitim konusunda mesnevi nazım şekli ön plana çıkmaktadır.

Veyis (2020) Türk dili ve edebiyatı eğitimi alanında yapılan tezlerin ders kitapları, öğretim programları, edebi eserlerin eğitim ve değerler açısından incelenmesi konularında yürütüldüğünü ifade etmektedir. Bu sonuç araştırmamızın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Buradan hareketle belli konularda çok sayıda çalışma yapıldığı ancak divan edebiyatı eğitiminde farklı yöntem ve teknikler, metin tahlili, teknoloji kullanımı, materyal geliştirme, metin dönüşümü, etkinlik tasarımı gibi eğitim süreçlerine yönelik uygulamalı çalışmaların ihmal edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Etkinlik tasarımı noktasında çeşitli çalışmalar yapılmakla birlikte bu çalışmalar günümüzdeki yenilikçi teknolojilerle kullanılmamıştır (Beycur, 2010; Mert-Duran, 2016; Öztürk, 2021).

Değerler eğitimi konulu makale çalışmalarıyla ilgili olarak mesnevi türündeki eserlerin, değerler eğitiminde kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen çalışmalar doğrultusunda divan edebiyatında birçok eser ideal insanın sahip olması gereken dürüstlük, hoşgörü, cömertlik cesaret gibi bireysel özellikler; ahlak, ibadet, kulluk bilinci, gönül kırmama, tevekkül, rıza gibi dinî-tasavvufi değerler ve dostluk, arkadaşlık, af dilemek, komşuluk gibi sosyal ilişkilerle alakalı değerler bakımından oldukça zengindir. Bundan dolayı çok sayıda değer için divan edebiyatı metinleri kaynak

olarak kullanılabilir. Alanyazında da divan edebiyatının değerler eğitiminde kullanılabilir olduğunu ifade eden çok sayıda tez mevcuttur (Emiroğlu, 2010; Öztürkcan, 2020; Sucu, 2012). Ancak değerler eğitimi ve divan edebiyatının kesişim noktasında nasıl bir eğitim-öğretim sürecinin planlanacağı üzerinde durulmamaktadır. Konuyla ilgili az sayıdaki çalışmalardan birinde mesnevi temelli değerler eğitimi programı sayesinde öğrencilerin ahlaki olgunluk düzeylerinin arttığı ve saldırganlık eğilimlerinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Keskinoglu, 2008).

İncelenen çalışmalarda üzerinde durulan değerlerden biri de vatan sevgisidir. Zaman zaman toplumsal konulardan uzak, soyut bir edebî dönem olarak tanımlanan divan edebiyatında vatan konusu hem soyut hem de bugün kullanılan anlamda karşımıza çıkmaktadır (Sarı, 2016). Sağlam (2015) klasik Türk edebiyatı metinleri aracılığıyla bayrak sevgisi, Kurtlu (2013) ise millî kültür temasının öğretilebileceği sonucuna ulaşmıştır.

Az sayıdaki çalışmada, eğitim değerleriyle uyuşmayan ve çocukların seviyesine uygun olmayan metinlerin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan divan edebiyatının değerler eğitiminde kullanılması için metinlerin özenli bir şekilde değerlendirilmesi, sadeleştirilmesi ve günümüz öğrencilerinin dikkatini çekecek etkinliklerle zenginleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca “Divan edebiyatı eğitimi nasıl yapılmalıdır?” başlığı altında sade metinlerin seçilmesi/sadeleştirilmesi gerektiği sonucu bu durumu desteklemektedir. Sonuç olarak; divan edebiyatı metinleri ideal bir insan tipi ortaya çıkarmak, sağlıklı bir nesil yaratmak, bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerini sağlamak ve millî değerleri özümsemiş bireyler yetiştirmek amacıyla bazı güncellemeler yapılarak kullanılabilir.

Divan edebiyatına yönelik öğrenci görüşleri daha çok öğretmen adayları üzerinde yoğunlaşmıştır. İncelenen çalışmalarda öğrencilerin ve öğretmen adaylarının divan edebiyatına bakışlarının olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun temelinde divan edebiyatının millî, köklü, zengin bir edebiyat olarak algılanması; geleceğimiz, kültürümüz için önemli görülmesi ve bu edebiyatın ilgi çekici olduğunun düşünülmesi yatmaktadır. İncelenen çalışmalarda ders saatlerinin yetersiz olduğu ve bu derse gerekli önemin verilmediği ifade edilmiş hatta ders saatlerinin artırılması ya da divan edebiyatının seçmeli bir ders olarak verilmesi gerektiği savunulmuştur. Arslan ve Akşit (2014) farklı meslek gruplarından katılımcılarla yaptığı çalışmada; divan edebiyatının liselerde yeterince öğretilmediğini, bireylerin geçmişte divan edebiyatıyla ilgili öğrendikleri bilgileri hatırlamadıklarını, bu edebiyatın öğretilmesi için Osmanlı Türkçesi ve tasavvuf kültürünün bilinmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu sonuca bu araştırma kapsamında incelenen çalışmalarda da ulaşılmıştır.

İncelenen çalışmalarda divan edebiyatını öğrenmenin zorluğu noktasında öğrencilerin olumsuz görüşlere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Divan edebiyatının bazı konularında zorlandıklarını belirten öğrenciler divan edebiyatını soyut ve anlaşılmasız olarak görmektedirler. Konuyu anlayan öğrenciler ise divan edebiyatını anladıkları zaman mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla divan edebiyatı eğitiminde öğrenci motivasyonu oldukça önemlidir. Zira incelenen çalışmalarda divan edebiyatının olumsuz özelliklerle anılmaması gerektiği sıklıkla vurgulanmaktadır (Açıkgöz, 1990; Aydemir, 2006; Işıksalan, 2000).

Ortaokul ve lise öğrencileriyle öğretmen adaylarının görüşleri karşılaştırıldığında önemli bir sonuç ortaya çıkmaktadır. 1 çalışmada ortaokul öğrencileri divan edebiyatını öğrenmenin kolay olduğunu hatta günlük hayata aktarılabilir olduğunu ifade ederken, 1 çalışmada lise öğrencileri divan edebiyatını mecbur kaldıkları için öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Öğretmen adayları ise divan edebiyatı metinlerini anlamanın mutluluk verici, aruz ölçüsünü tespit etmenin eğlenceli olduğunu düşünmektedirler. Ortaokul öğrencilerinin divan edebiyatına yönelik müspet görüşlerinin, yapılan farklı etkinliklerden ve sınıf içi uygulamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla divan edebiyatının zorluğuna ve anlaşılmazlığına yönelik görüşler, sınıf içindeyken öğretmenin bakış açısına ve kullandığı yöntem ve tekniğe göre farklılık göstermektedir. Yapılan bazı çalışmalarda (Kurtlu, 2013; Sağlam, 2015) öğrencilerin seviyelerine uygun hâle getirilmiş, farklı etkinliklerle desteklenmiş ders içerikleri mevcuttur. Bu durum divan edebiyatının doğru yöntem, teknik ve sınıf içi uygulamalarla her yaştan öğrenciye öğretilebileceği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca öğretmen adayları derslerde farklı yöntem ve tekniklerin kullanılmasını, lise öğrencileri ise Osmanlı kültürünün tanınması gerektiğini belirtmişlerdir. Her iki öneri de divan edebiyatı eğitimi için oldukça önemlidir. İsen-Durmuş (2010) divan edebiyatı eğitiminde farklı metin inceleme yöntemlerinin kullanılmasını, mesnevi nazım şekliyle yazılan metinler üzerinden canlandırmalar yapılmasını, bu metinlerin dizi, film ve opera gibi uyarlamalarının yapılıp eğitim ortamlarında kullanılmasını önermiştir. Alkan-İspirli ve Gülbahçe (2009) ise divan edebiyatı ile ilgili örneğin “çiçek” gibi gerçek materyallerin sınıf ortamına getirilmesini, ölçme değerlendirmenin sadece test yoluyla değil alternatif ölçme araçlarıyla yapılmasını ve konuyla ilgili materyal olarak bir divan edebiyatı albümü oluşturulmasını önermektedir. Buna karşın alanyazında özgün bir materyalin, yöntem veya tekniğin uygulandığı çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Divan edebiyatı eğitiminin ne şekilde yapılması gerektiğine yönelik bulgular daha çok ilke ve yöntemler konusu üzerinde yoğunlaşmıştır. İlke ve yöntemler konusunda elde ettiğimiz bulgular genellikle öneri şeklindedir. İncelenen makalelerde öğrencinin yaşına ve özelliklerine göre yapılacak olan etkinlikler vasıtasıyla divan edebiyatı eğitiminin sağlıklı bir şekilde yürütülebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca divan edebiyatının mazmun dünyası, kültürel altyapısı ve dilinin öğretilmesi gerektiği çalışmalarda sıklıkla ifade edilmektedir. Yöntem ve teknik konusunda ise derslerin metin ve öğrenci merkezli yapılması gerektiği düşünülmektedir. Metin seçiminde dikkat edilecek hususlar; sade metinlerin tercih edilmesi, metin şerhinin yanında modern metin inceleme yöntemlerinden yararlanılması, seçkin yani dönemin özelliklerini tam olarak yansıtan metinlerin kullanılması olarak belirlenmiştir. Alanda yapılan çalışmalarda çeşitli modern metin inceleme yöntemleri kullanılarak divan edebiyatı metinleri analiz edilmiş ve bunların derslerde kullanılabilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kaplan, 2014; Töre, 2011).

Yapılan bazı çalışmalardan hareketle kimi divan edebiyatı metinleri ile bu metinlerden uyarlanan kitapların sınıfta işlemeye uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum değerler eğitimi başlığı altında vurgulanmıştır. Buradan hareketle bir metni olduğu gibi sınıf ortamına taşıyıp şerh etmenin özellikle ortaokul ve lise öğrencileri için yararlı olmayacağı düşünülmektedir. Ayrıca incelenen çalışmalarda örnek olay, drama gibi teknikler ile dizi film gibi materyallerin kullanımı önerilmiştir.

Aruz konusunda incelenen çalışmalardan elde edilen veriler ile öğrenci görüşlerinin paralel olduğu tespit edilmiştir. Her iki temada aruzun ahengi ve işlevi üzerinde durulması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Yazma eğitimiyle ilgili klasik eserlerin günümüz yazma eğitimi anlayışına uygun olduğu ve liselerde konuşma eğitimi için divan edebiyatı metinlerinden yararlanılabileceği sonuçları da oldukça önemlidir. Bu sonuçlar, klasik edebiyatımızda dil becerilerinin eğitimi konu alan metinlerin günümüz eğitim anlayışı ve uygulamalarına uygun metinler olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Nitekim Kalaç'ın (2019) çalışmasında divan edebiyatı metinlerinin yaratıcı yazma becerilerini geliştirdiği ortaya koyulmuştur. Ayrıca Osmanlı döneminde Türkçe öğretimi amacıyla yazılan kimi eserlerde divan edebiyatının sade örneklerinden yararlanıldığı görülmektedir (Kayaokay, 2018).

Öğretim programları üzerine yapılan çalışmalardan, lise ve üniversitede ders saatlerinin yetersiz olduğu, programlarda divan edebiyatına gereken önemin verilmediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Lise öğretim programlarında divan edebiyatının yerinin gittikçe azalması durumu son hazırlanan öğretim programı için de geçerlidir (MEB, 2024). Öte yandan öğrenci görüşlerinde divan edebiyatına daha fazla yer ayrılması gerektiği vurgulanmıştır. Öğrencilerin sınırlı sayıda divan edebiyatı metni ile karşılaşması bu edebî dönemin öğretilmesini daha da zorlaştırmaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalar lise ve üniversiteler için çok sayıda kaynak metin önerisinde bulunmaktadır (Onur, 2019; Özden, 2009). Bu metinlerin teknolojik içeriklerle zenginleştirilip sınıf ortamına getirilmesi oldukça etkili olacaktır. Ayrıca Osmanlı döneminde dil öğretiminde kullanılan tuhfelerin günümüzde dil öğretimiyle ilgili bazı problemlere ışık tutabileceği belirtilmektedir (Doğan-Averbek ve Bichlmeier, 2021).

“Divan edebiyatı neden öğretilmelidir?” başlığı altında elde edilen ilk sonuç divan edebiyatının değer aktarımı noktasında önemli bir yerinin olmasıdır. İncelenen çalışmalarda divan edebiyatının estetik boyutundan çok öğretici ve ahlaki boyutu ön plana çıkmaktadır. Divan edebiyatının öğrencilere estetik bir zevk kazandırabileceği ve bu amaçla kullanılabileceği çok az çalışmada ifade edilmiştir. Divan edebiyatının evrensel mesajlar taşıdığı için günümüz eğitim süreçlerinde kullanılması gerektiği ve öğrencilerin geleceklerini şekillendirebileceği önemli sonuçlar arasında yer almaktadır. Ayrıca Türkçe eğitiminde kullanılabilir olması, eğitim ilke ve yöntemlerine uygun olması divan edebiyatının güncellenerek kullanılmasına olanak sağlayacaktır. Divan edebiyatının neden öğretilmesi gerektiğine yönelik dikkat çekici diğer bir sonuç ise öğrencilerin bireysel gelişimine katkı sağlayacak olmasıdır. Eleştirel düşüncüyü, sosyal iletişim becerilerini, kelime dağarcığını, üst düzey düşünme becerilerini geliştirmesi divan edebiyatının öğrencilere sağlayacağı önemli kazanımlardır. Yıldırım (2013) çalışmasında Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde üst düzey düşünme becerilerini geliştirici içeriklerin olduğunu vurgular.

İncelenen çalışmalarda divan edebiyatının yabancılara Türkçe öğretimi, sosyal bilgiler öğretimi, Arapça dil bilgisi öğretimi, yönetim bilimi gibi alanlarda kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Divan edebiyatının sadece bu alanlarda değil başka alanlarda kullanılabileceği hususunda yapılan farklı araştırmalar da mevcuttur (Aydeniz, 2012; Ceylan, 2019; Ekşi, 2017).

Elde edilen sonuçlardan hareketle aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

1. Divan edebiyatı eğitimi kapsamında öğretim programları, yöntem ve teknikler, disiplinler arası yaklaşım konularında yapılan uygulamalı çalışmalar artırılmalıdır. Yapay zekâ, sanal gerçeklik, sanal müzeler gibi yenilikçi ve modern teknolojinin kullanıldığı materyallerin geliştirilmesi gerekmektedir.
2. Divan edebiyatının estetik değerini ön plana çıkaran ve sanat eğitimi merkeze alınarak yapılacak olan çalışmalar oldukça önemlidir. Özellikle, pozitivist değer yargılarına sahip günümüz öğrencilerine divan edebiyatı nasıl öğretilbilir sorusuna cevap arayan uygulamalı çalışmalara ihtiyaç vardır.
3. Genel olarak divan edebiyatı öğretiminden ziyade bir türün ya da nazım şeklinin nasıl öğretilebileceği konusunda çalışmalar yapılmalıdır.
4. Öğrencilerin divan edebiyatının zorluğuna yönelik algı ve düşüncelerini değiştirmek için divan edebiyatına yönelik şiir ve şairler popüler kültürden yararlanılarak öğrencilere tanıtılmalıdır.
5. Divan edebiyatına hem üniversite hem de lise düzeyinde ayrılan süre artırılmalıdır.
6. Divan edebiyatını değerler eğitiminde kullanmak için milli modeller, öğretim programları ve eğitim-öğretim faaliyetleri üzerinde çalışılmalı ve bu konuya yönelik içerikler üretilmelidir.

Kaynakça

Yıldız işareti () işareti ile belirtilen çalışmalar meta-senteze dâhil edilen makalelerdir.*

- *Açık, N. (2020). Nâbî'nin Hayriyye'sinin eğitsel yönü. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 159-169. DOI: 10.21666/muefd.643553
- *Açık-Önkaş, N. (2013). Klâsik şiir örneklerinin Türkçe eğitiminde kullanılması üzerine bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28-1), 1-14.
- *Açıkgöz, C. (2018). Ömer bin Mezîd'in Mecmû'atü'n-Nezâ'ir'indeki bilgiler ışığında aruz öğretimine yeni bir bakış. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 17(17), 159-176. <https://doi.org/10.30767/diledeara.418087>
- *Açıkgöz, N. (1990). Liselerde divan edebiyatı öğretimi. *Türk Yurdu*, 10(34), 37-41.
- *Ağın Haykır, H., & Uslu Üstten, A. (2023). Divan edebiyatındaki güzellik anlayışı ile lise öğrencilerinin güzellik anlayışlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, (10)29, 133-144. DOI: 10.34189/asbd.10.29.003
- *Akalin, E. (2021). Değerler eğitiminde klasik Türk edebiyatı metinlerinden faydalanmak: Manzum nasihatnameler örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 19(41), 79-128. <https://doi.org/10.34234/ded.816307>
- Akün, Ö. F. (2015). *Divan edebiyatı* (3. basım). İSAM yayınları.
- Akıncı, N. (2022). *Bağdâtlı Rûhî'nin terkîb-i bendi bağlamında eski Türk edebiyatında eğitim*, (Tez No. 735875) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- *Alkan-İspirli, S. & Gülbahçe, A. (2009). Gençlerimiz ve divan edebiyatı öğretimi-Erzurum ili örneği. *Electronic Turkish Studies*, 4(2), 654-671.
- Argıt, C. E. (2007). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e eski Türk edebiyatı öğretimi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* (10), 513-542.

- Arslan, M., & Akşit, A. (2014). Toplum tarafından divan edebiyatının algılanması üzerine bir araştırma. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(3), 133-143. DOI: 10.7827/TurkishStudies.6303
- Avşar, Z. (2014). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/%2520madde-detay/mevlana-celaleddini-rumi-muhammed>
- *Aydemir, Y. (2006). Divan edebiyatı öğretiminde karşılaşılan sıkıntılar ve zihniyet problemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 34, (169).
- Aydeniz, N. (2012). Yusuf Nâbi ve Hayriye adlı eserinin din eğitimi açısından değerlendirilmesi, (Tez No. 317491) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- *Aydın, A. (2016). Nâbi ve Vehbî'nin nasihat ederken çocuklara yaklaşım tarzları. *Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS)*, 3(5), 1-11.
- *Aytaş, G., & Karakuş Aktan, E. N. (2012). Çocuk edebiyatı ve eğitimi açısından Hayriye. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(2), 537-555.
- *Başar, U. (2021). Yabancılarla Türkçe öğretiminde Yunus Emre'nin şiir ve menkıbelerinden yararlanma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 112-122.
- *Benzer, A. & Ulu, V. (2024). Divan edebiyatı metinleri ile konuşma dersi etkinlik tasarımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (43), 1-39. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14059765>
- Beycur, A. (2010). *Türkçe öğretiminde eski Türk edebiyatı eserlerinden faydalanma yolları (15-18. yüzyıl)*, (Tez No. 265021) [Yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- *Beyhan, E., & Yazar, İ. (2017). Türk dili ve edebiyatı öğretim programı değerler eğitimi bağlamında "kaside". *Turkish Studies (Elektronik)*, 12(30), 583-598. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12579>
- *Büyükkaya, B., & Öztürk, M. (2024). Letâifnâmelerin değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Turkish Studies-Educational Sciences*, 9(4). <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.79379>
- Ceylan, F. (2019). *Manastırlı Mehmet Rifat'ın Tuhfetü'l İslam adlı manzum öğretici metninin müzikal kullanımlarda öğrenmeye etkisi*, (Tez No. 575244) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Çağlar, E. (2018). *Bir değer tasnifi denemesi ve Mevlana'nın Mesnevi'sinde değerler*, (Tez No. 516325) [Yüksek lisans tezi, Binalı Yıldırım Üniversitesi, Erzincan]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Çalık, M. & Sözbilir, M. (2014). Parameters of content analysis. *Education and Science*, 39(174), 33- 38. DOI: 10.15390/EB.2014.3412
- *Çapan, P. (2023). Cumhuriyetimizin 100. yılında hayalimdeki klâsik Türk edebiyatı derslerini öğretmeyi öğrenmek üzerine metodik bir yaklaşım. *Bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(6), 99-104.
- Çavuşoğlu, M. (2011). Divan şiiri. *Türk şiiri özel sayısı II* içinde (2. baskı, ss. 1-16). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- *Çeçen, H. (2017). Tariku'l-Edeb'de değer eğitimi. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(11), 22- 33.
- *Çelik, A., & Çetin, T. (2019). Sosyal bilgiler dersi öğretiminde Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin kullanımı. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 2336-2359. <https://doi.org/10.33206/mjss.518282>
- *Çetin, H. (2020). Mevlânâda öne çıkan bazı ahlâkî değerlerin ve kusurların işleniş ve eğitim açısından tahlili. *Din ve Bilim-Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 68-82. <https://doi.org/10.47145/dinbil.810832>
- *Çetin, T., & Hocaoglu, T. (2016). Sosyal bilgiler dersinde 7. sınıf öğrencilerinin Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi'ne ilişkin algılarının incelenmesi. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken/Journal of World of Turks*, 8(2), 143-161.

- *Demirbağ, Ö. (2018). Klasik edebiyatın eğitimi üzerine düşünceler. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 137-150.
- *Deniz, S. (2023). Lisansüstü eğitimde verilen “şiir mecmuaları” dersinin MESTAP projesine katkıları ve bazı öneriler. *KÜLTÜRK*, (8), 29-45.
- *Dilçin, C. (2003). Cumhuriyetin 80. yılında divan şiiri üzerine düşünceler. *Türkoloji Dergisi*, 16(2), 3-21.
- Doğan-Averbek, G., & Bichlmeier, H. (2021). Osmanlı eğitim sisteminde ders kitabı olarak manzum sözlükler: Tuhfeler. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 26(26), 61-82.
- *Dumanlı Kadızade, E., & Ağan, S. (2021). Çocuk ve eğitim açısından Nâbî'nin Hayriyye'si ile Sadî Şirazi'nin Gülistan ve Bostan'ının karşılaştırılması. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 9(2), 101-123. <https://doi.org/10.29228/ijlet.51292>
- *Eğridere, Z. Z., & Erdal, K. (2019). Çocuklara uyarlanan Mevlana'dan Seçmeler serisinde yer alan aslan ve tavşan hikâyesi üzerine bir inceleme. *Turuk*, 7(18). <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK715>
- Ekşi, S. (2017). Ortaöğretim 10. sınıf tarih dersi öğretiminde seyahatnamelerin yeri ve kullanımı, (Tez No. 471827) [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Emlik, M. (2007). *Mehmed'in Işk-nâme* adlı mesnevisinin günümüz Türkçesiyle nesre çevrilmesi ve mesnevideki eğitim unsurları (Tez No. 217406) [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Emiroğlu, S. (2010). *Türkçe manzum nasihat-nâmelerin eğitim değeri üzerine bir inceleme*, (Tez No. 244364) [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Eyüp, B., Uzuner-Yurt, S. & Stebler, M. Z. (2012). Türk dili ve edebiyatı öğretimine yönelik yapılan akademik çalışmalar üzerine bir inceleme, *Turkish Studies*, 7(1), 1119-1131. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2984>
- *Gönen-Kayacan, S. (2018). Şehirler alt temasının öğretiminde divan edebiyatı metnlerinin kullanılmasına yönelik model önerisi (8. sınıf örneği). *Electronic Turkish Studies*, 13(11). <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13617>
- Güçüyeter, B. (2002). 1950-2000 yılları arasında yayımlanan çeşitli dergilerdeki Türkçe ve Türk dili edebiyatı öğretimi ile ilgili makalelerin incelenip değerlendirilmesi, (Tez No. 110057) [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Gültekin, İ. (2017). Klasik Türk edebiyatının muarızları hangi sebeplerden bu şiire muhalefet etmişlerdir. Ö. Şenödeyici (Ed.), *Sorularla klasik Türk edebiyatı* içinde (2. baskı, ss. 171-189). Kesit Yayınları.
- Gümüş, S. (2018). Nitel araştırmaların sistematik derlemesi: Meta-Sentez. K. Beycioğlu, N. Özer, & Y. Kondakçı (Ed.), *Eğitim yönetiminde araştırma* içinde (ss. 533-551). PEGEM Akademi.
- *Güven, A. Z. (2009). Edirneli Nazmî'nin Pendnâmesinde eğitim ve ahlâk anlayışı. *Journal of Turkish Studies*, 4, 182-197.
- *Hardal, M. (2015). Ortaöğretim öğrencilerinin divan edebiyatı algıları üzerine bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(29), 279-298. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.269505>
- *Işık, İ. (2019). Klasik Türk edebiyatında eğitim değerlerine dair bir inceleme: Ahbârü'l-İber mesnevisi örneği. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 107-116.
- *Işıksalan, N. (2000). Divan şiiri öğretimi üzerine. *Millî Eğitim*, 148, 1-9. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/148/13.htm

- *İpek, C. (2018). Mesnevi'deki hikâyelerin eğitimde örnek olay yöntemi ve bağlam temelli öğrenme yaklaşımı kapsamında değerlendirilmesi (yönetim bilimi için seçilmiş örnekler). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(13), 63-79. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.509963>
- *İsen-Durmuş, T. (2010). Öğretmek ya da öğretmemek: Shakespeare üzerinden divan edebiyatını yeniden "okumak". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 5(5), 81-100.
- *İspir, M. (2018). Yabancılar Türkçe öğretiminde mesnevilerden yararlanma. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(6), 149-168. <http://dx.doi.org/10.29157/etusbe.70>
- *İspir, M. (2020). Mesnevilerde uygulanan temsil getirme yönteminin edebiyat eğitimi ve öğretiminde kullanılması. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(19), 357- 382.
- Kaplan, O. (2014). 18. yüzyıl klasik Türk şiirinin estetik çözümlemesi ve yapılandırmacı eğitim sürecinde kullanımı (Tez No. 381124) [Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- *Karabulut, A., & Turan, L. (2017). Klasik Türk edebiyatı aracılığıyla yedinci sınıfta duygular temasının öğretilirliğinin incelenmesi. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 83-100.
- *Karadeniz, A. (2017). Aruz öğretimi üzerine öğrenci görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 539-554.
- Kayaokay, İ. (2018). Yabancılar Türkçe öğretiminde divan şiirinden faydalanmak: Arthur Lumley Davids' in A Grammer of the Turkish Language örneği. *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, 21, 19-40. <https://doi.org/10.17740/eas.soc.2018.V21-02>
- Kayaokay, İ. (2024). Eski Türk edebiyatı alanındaki yüksek lisans ve doktora tezlerinde görülen eğilimler. *International Journal of Language Academy*, 6(22), 353-368. <http://dx.doi.org/10.18033/ijla.3874>
- Kalaç, A. (2019). Klasik Türk edebiyatı çeviri örneklerinin yaratıcı yazma becerilerine katkısı, (Tez No. 599673) [Yüksek lisans tezi, Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Keklik, S. & Savran, Ö. (2015). Türk dili ve edebiyatı eğitimi üzerine bir bibliyografya denemesi (1923-2014). *Journal of Turkish Studies*, (10)7, 599-658. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8104>
- Keskinoğlu, M. Ş. (2008). İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerine uygulanan mesnevi temelli değerler eğitimi programının ahlaki olgunluğa ve saldırganlık eğilimine etkisi, (Tez No. 226235) [Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- *Kırkkılıç, H. A., Korucu, S., & Kurtlu, Y. (2015). Klasik Türk edebiyatına ve klasik Türk edebiyatı öğretimine ilişkin Türkçe öğretmeni adaylarının görüşleri. *EKEV Akademi Dergisi* (62), 337-350.
- *Kocasavaş, Y. (2008). Klasik edebiyatımızda beyit bütünlüğü hakkında (Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında şiir seçimi ile işleniş bakımından önemli bir husus). *HAYEF Journal of Education*, 5(2), 25-37.
- *Kolaç, E. (2010). Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus felsefesiyle Türkçe derslerinde değerler ve hoşgörü eğitimi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55, 193-208.
- *Köksal, M. F. (2020). Türk dili ve edebiyatı ÖABT sınavlarında (2013-2017) çıkan klasik Türk edebiyatı sorularındaki hatalar. *KÜLTÜRK*, (2), 9-25.
- Kurtlu, Y. (2013). Eski Türk edebiyatı metinleriyle hazırlanan yedinci sınıf Türkçe dersi zaman ve mekân temasının çoklu ortam uygulamalarıyla öğretilirliğinin incelenmesi, (Tez No. 664408) [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- *Kurtoglu, F. S. (2016). Çocuk edebiyatında tarihî metinlerden yararlanma: Âşık Paşa'nın Garibnâme'si. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(211), 161-186.
- *Kurtoglu, F. S. (2018). Türk dili ve edebiyatı bölümü öğrencilerinin eski Türk edebiyatı dersine ilişkin algılarının metaforlar yoluyla incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(4), 925-946.

- *Kutlu, H. İ. (2019). Güvâhî'nin Pend-Nâme'sini idealizm bağlamında okumak. *Başkent University Journal of Education*, 6(2), 328-335.
- *Kütük, R. (2004). Bireyin eğitimini konu edinen bir eser olarak Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn mesnevisi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(24), 67-83.
- Levend, A. S. (1984). *Divan edebiyatı* (4. basım). Enderun Kitabevi.
- MEB. (2024). *Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programı*. <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- *Mengi, M. (2006). Divan edebiyatı öğretiminin sorunları ve bazı çözüm önerileri. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 7(77-78), 16-19.
- Merriam, S. (2015). *Nitel araştırma* (S. Turan, Çev. Ed.). Nobel. (Çalışmanın orijinali 2009 yılında yayımlanmıştır.)
- Mert-Duran, C. N. (2016). *Altıncı sınıf Türkçe dersi mevsimler alt temasında eski Türk Edebiyatı metinleri kullanımının öğrencinin başarı, tutum, kalıcılık ve görüşüne etkisi*, (Tez No. 433819) [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldana, J. (2023). *Nitel veri analizi* (S. Akbaba Altun & A. Ersoy, Çev. Ed.). Pegem Akademi.
- *Oğraş, R., & Ateş, B. (2018). Necati Bey divanındaki atasözleri ve deyimlerin Türkçe ders kitaplarında yer alma durumlarının incelenmesi. *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 6(65), 67-72.
- Onur, M. (2019). Türkçe öğretiminde kullanılabilecek tarihi kaynak incelemesi: Kitâb-ı Cihan-Nümâ, (Tez No. 561797) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Özden, M. (2009). *Türkçe kaynak metinlerin Türkçe öğretiminde kullanılabilirliği*, (Tez No. 250919) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- *Özder, D. (2020). Klasik Türk şiirinde değerler eğitimi bağlamında "dedikodu": Hayriyye ve Lutfiyye örnekleri. *Türkoloji*, 4(102), 59-77.
- *Özlek, E., & Kavruk, H. (2022). Münşeatların yazma eğitimindeki yeri. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(3), 1365-1403. <https://doi.org/10.17679/inuefd.1198413>
- Öztürk, M. (2005). *Taşlıcalı Yahya'nın Yusuf ve Zeliha isimli mesnevisindeki eğitim unsurları* (TezNo. 161638) [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Öztürk, İ. Y. (2021). Türkçe öğretmeni adaylarının eski Türk edebiyatı eğitimi açısından Nef'î'nin "derler" redifli gazeline dayalı bir ders süreci tasarımı. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 248-262. <https://doi.org/10.48066/10.48066/kusob.1024478>
- Öztürkcan, S. D. (2020). *Karakter ve değerler eğitimi açısından Hayriyye-i Nabi üzerine bir inceleme*, (Tez No. 687116) [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- *Pala, İ. (2003). Aruz eğitimi üzerine düşünceler ve teklifler. İstanbul Kültür Üniversitesi Dergisi, 3, 39-52.
- Sağlam, Ö. F. (2015). *Klasik Türk edebiyatı metinleri aracılığıyla Türkçe dersinde bayrak sevgisi temasının öğretilirliğinin incelenmesi* (Tez No. 418241) [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- *Sancak, Y., Topkaya, Y., & Şimşek, U. (2013). Mevlana'nın Mesnevi adlı eserinde yer alan hikâyelerin misafirperverlik değerini öğretmedeki rolü. *Journal of International Social Research*, 6(26), 470-481.
- Sarı, M. (2016). Divân şiirinde vatan. *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi*, 2(5), 209-244.
- Soysal, U. (2012). Şeyh Gâlib'in gazellerinin estetik çözümlemesi ve eğitim sürecinde kullanımı (Tez No. 317651) [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Sucu, A. Ö. (2012). Mesnevilerin edebiyat eğitiminde değer aktarım aracı olarak kullanılması, (Tez No. 311019) [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

- *Şen, M., & Sarı, S. (2023). Yedi Gülşen Mesnevisi'nde örnek olay yönteminin kullanılması. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 3-69.
- *Şığva, B. (2017). Arapça dilbilgisi öğretiminde divan şiirinin yeri "Karamanlı Aynî'nin bir kasidesi". *Harsiyât – İlmî, Harsî ve İctimaî Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 1-15.
- *Şimşek, T. (2006). Aruz ve aruz eğitimine yönelik uygulama önerileri. *Millî Eğitim Dergisi*, 169, 154-174.
- *Taş, H. (2021). Mesnevîde değerler ve Mesnevî'nin değerlere bakışı. *Millî Eğitim Dergisi*, 50(230), 745-767. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.672051>
- *Taştan, E., & Gökçe, O. G. (2023). Şahsiyet eğitimi yönüyle siyasetnameler ve Manisalı Ahmed Esad Efendi'nin Nasihatü'l-mülûk Tercümesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (13), 534-567. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1379190>
- Tatçı, M. (2011). *Divân Risâletü'n-Nushiyye* (2. baskı). H Yayınları.
- Töre, E. (2012). *Bâkî'nin gazellerinin estetik çözümlemesi ve eğitim sürecinde kullanımı*, (Tez No. 313073) [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- *Turan, R., Belenli, T., & Kiriş, A. (2010). Mesnevi ve Mesnevî'nin sosyal bilgiler programında yer verilen değerler çerçevesinde incelenmesi. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, 30(1), 169-203.
- *Türkyılmaz, M., Can, R., & Karadeniz, A. (2010). Alımlama estetiği ve okur merkezli yaklaşımın eski edebiyat eğitimine uygulanması. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 153-172.
- *Uludağ, E. (2009). Çocuk edebiyatı ve klâsik dönem örneğinde Nâbî'nin Hayriyye'si. *Turkish Studies*, 4(7), 774-795.
- *Uludağ, E. (2021). Eğitim ve değer unsurları bakımından Hüsn ü Aşk mesnevisi. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 4, 123-163.
- Uslu, E. (2015). *Kasidede övgü kalıpları ve divan şiiri öğretimindeki yeri*, (Tez No. 395249) [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- *Varışoğlu, M. C. (2018). Türk dili ve edebiyatı bölümü öğrencilerinin klasik Türk edebiyatı derslerine ilişkin görüşleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 283-304.
- *Varışoğlu, M.C. (2023). Concretization of the concept of diwan literature through conceptual metaphors. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 8(21), 314-346. <http://dx.doi.org/10.35826/ijetsar.552>
- Veyis, F. (2020). Türk dili ve edebiyatı eğitimi alanında lisansüstü araştırmalar üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (67), 683-702. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat4284>
- *Veyis, F., & Kayar, A. (2019). 1992-2018 yılları arasında uygulanan Türk dili ve edebiyatı öğretim programlarında divan edebiyatının yeri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 553-576.
- Veyis, F., Kayar-Muslu, A., & Büker, M. V. (2022). Cumhuriyet öncesi Türk dili ve edebiyatı öğretimi. F. Veyis & A. Kayar Muslu (Ed.), *Cumhuriyet Dönemi ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı öğretim programları inceleme ve değerlendirme içinde* (2. baskı, ss. 1-24). Vizetek.
- *Yazar, İ., & Beyhan, E. (2020). Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği yeni lisans programında eski Türk edebiyatı derslerinin yeterlilik ve sınırlılıkları. *Kastamonu Education Journal*, 28(3), 1558-1572. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.4>
- *Yeşilyurt, Ş. (2022). Türk dili ve edebiyatı formasyon öğrencilerinin liselerdeki divan edebiyatı derslerine yönelik görüşleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (28), 225-239. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1132547>

- Yıldırım, K. (2013). *Mesnevi'de üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi için faydalanılabilecek metaforların incelenmesi*, (Tez No. 327665) [Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- *Yılmaz, M., & Eskimen, A. D. (2021). Yunus Emre'yi Türk dili ve edebiyatı derslerinde nasıl anlatırız? Değerler öğretimi bağlamında “Yunus Emre: Aşkın Sesi” filmi örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 123-137. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.983572>
- *Yüksel, Y. (2016). Divân şiirinde ticârî ve iktisâdî unsurların eğitim amaçlı işleniş. *Journal of International Social Research*, 9(44), 313-324.